

Marcin Lutomierski

Portrety Żydów płockich

Gabriela Nowak, Żydzi płoccy. Album pamięci, Muzeum Mazowieckie w Płocku, Archiwum Państwowe w Płocku, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Płock 2015, s. 300.

Tematyka żydowska jest obecna w płockich publikacjach nie od dziś¹, a jednak można stwierdzić, że wciąż jeszcze niewystarczająco dobrze znamy życie codzienne wielowiekowych współmieszkańców Płocka. Przez lata stanowili oni od kilkunastu do nawet kilkudziesięciu procent ludności Płocka. Wpisali się w jego historię, gospodarkę i kulturę. Prowadzili w mieście handel, warsztaty pracy, zajmowali się różnego typu operacjami pieniężnymi, mieli własne sklepy, instytucje społeczne, kulturalne i religijne.

Jak opowiedzieć losy tych ludzi, jak przybliżyć ich sylwetki, jak ukazać ich troski i radości, jak mówić o świecie, który bezpowrotnie przeminął? Odpowiedzi na te pytania zapewne nurtują wielu płockich regionalistów.

Książka Gabrieli Nowak o bardzo trafnym tytule *Żydzi płoccy. Album pamięci* jest interesującą i na płockim rynku wydawniczym wyjątkową publikacją. Najpierw przyjrzyjmy się jej strukturze. Otóż, na ten obszerny album składają się kolejno: słowa od wydawców (Leonarda Sobieraja i dr. Tomasza Piekarskiego), odautorski wstęp,

¹ Zob. m.in.: J. Przedpełski, *Żydzi płoccy. Dzieje i martyrologia 1939–1945; Kultura żydowska na Mazowszu*, red. Z. Kruszewski, A. Kansy Płock 2004; J. Przedpełski, J. Stefański, *Żydzi płoccy w dziejach miasta*, Płock 2012; *Żydowski Płock – architektoniczne wizje i realizacje (katalog wystawy)*, oprac. merytoryczne: G. Nowak, A. Wojciechowska, Płock, Warszawa 2014; szereg artykułów, których obszerna lista jest prezentowana na stronie: <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/plock/27,bibliografia/> [data dostępu: 10.06.2016 r.].

szkic pt. *Zarys historii plockich Żydów. Od drugiej połowy dziewiętnastego wieku do 1939 roku*, a następnie – zbiory fotografii ze zbiorów w przeważającej części Archiwum Państwowego w Płocku, ale też Muzeum Mazowieckiego i Towarzystwa Naukowego Płockiego. Projekt będący wspólnym dziełem Archiwum Państwowego w Płocku i Muzeum Mazowieckiego dofinansował Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Reprografie blisko tysiąca fotografii ze zbiorów plockiego Archiwum wykonała Magdalena Młodziejewska. Całość zamyka 20-stronicowy indeks osób przedstawionych na zdjęciach. Warto dodać, że zarówno przedmowy, wstęp, szkic i podpisy pod fotografiami posiadają dwie wersje językowe: polską i angielską. Odnośnie do tej klarownej struktury książki można mieć chyba tylko jedno zastrzeżenie. Brakuje tu bibliografii lub – ewentualnie – jakiegoś przypisu, w którym czytelnik zainteresowany dziejami plockich/mazowieckich Żydów znalazłby wskazówkę lekturową.

A jak przedstawia się merytoryczna strona albumu? Gabriela Nowak w bardzo zwięzły, interesujący i zrozumiały dla szerokiego grona odbiorców sposób przedstawiła dzieje Żydów plockich od drugiej połowy XIX stulecia do czasu wybuchu II wojny światowej. Jednak zasadniczym merytorycznym wkładem w publikację jest obszerna część z fotografiami. Autorka zgromadziła ich blisko tysiąc – na ok. 260 stronach. Zdjęcia mają na ogół ten sam kształt, rozmiar i barwy, ponieważ stanowiły niegdyś załączniki do wniosków o wydanie przede wszystkim dowodów osobistych czy paszportów. Pod każdą fotografią widnieje podpis składający się z następujących elementów: nagłówek (imię i nazwisko), data i miejsce urodzenia, imiona rodziców, zawód, adres zamieszkania, uwagi. Wbrew pozorom te zdjęcia oraz metrykalne informacje niosą bardzo bogate i różnorodne treści. Dzięki skrupulatnym poszukiwaniom autorki, która prowadziła badania w Archiwum Państwowym w Płocku, Muzeum Mazowieckim w Płocku oraz Towarzystwie Naukowym Płockim, dowiadujemy się bardzo wiele. Poznajemy nie tylko wygląd zewnętrzny (rys twarzy, fryzury, stroje), ale też egzotycznie i literacko dziś brzmiące imiona oraz nazwiska o bardzo różnorodnej etymologii (np. Kowadło, Nasielska, Płoński, Sakwa, Tyber, Zapust). Ponadto stopniowo wyłania się nam cała galeria profesji (dziś często zapomnianych), jakie wykonywali plockcy Żydzi. Byli wśród nich m.in. kupcy, drobni rzemieślnicy (np. kamasz, kasz, kasz), urzędnicy (np. buchalterka, biuralista), przemysłowcy, jak i ci, przy których napisano: emigracja zarobkowa. Badania Gabrieli Nowak pokazują pochodzenie plockich Żydów: niemal wszyscy bohaterowie książki urodzili się na Mazowszu, a większość z nich w Płocku. Z książki możemy dowiedzieć się także gdzie mieszkali ówcześni plockcy Żydzi. Są to konkretne adresy, wśród których najczęściej powtarzają się ulice:

Szeroka/Kwiatka, Grodzka, Sienkiewicza, Tumska czy Bielska. Jest jeszcze jeden punkt w podpisie pod zdjęciem nazwany Uwagami. Tylko niektóre fotografie są zaopatrzone w dodatkowe informacje typu: uczeń, absolwent, przy mężu/rodzicach oraz... miejsce kaźni. Dzięki lekturze albumu otrzymujemy niezwykle zróżnicowany obraz społeczeństwa płockiego w omawianym okresie, które tworzyli przedstawiciele bardzo wielu zawodów.

Na uwagę zasługuje także edytorska strona publikacji. Obszerny album Gabrieli Nowak jest przygotowany bardzo starannie. Ma przejrzysty układ, odpowiedni do tego typu wydań format i oprawę. Tekst książki jest ładnie zredagowany i złożony, choć można mieć wątpliwości, czy do zapisywania imion oraz nazwisk pod fotografiami dobrano najodpowiedniejszy font. Okazuje się bowiem, że niektórych pierwszych liter raczej musimy się domyślać. Dodajmy jeszcze, że jednolita kolorystyka zdjęć, a także interesujący motyw będący swoistym znakiem wodnym każdej strony dopełniają nostalgiczną aurę, jaka niewątpliwie towarzyszy czytelnikowi od pierwszych kart książki.

Na zakończenie tego omówienia nie mogę odmówić sobie refleksji natury ogólniejszej. W odbiorze czytelnicznym – nieograniczonym tylko do lektury badawczej – album posiada prawdziwie humanistyczną wartość. Poprzez prezentację portretów niedawnych mieszkańców Płocka wraz z lapidarnymi informacjami pobudza do myślenia o indywidualnych losach płockich Żydów, np. ich dzieciństwie, zabawach, edukacji, pracy, miłości, religii... Album Gabrieli Nowak ocala pamięć o pojedynczych osobach, dając zarazem asumpt do poszukiwań rozmaitych koneksji o mazowiecko-żydowskim rodowodzie. Spoglądający na czytelnika bohaterowie książki skłaniają również do refleksji na temat żydowskiego dziedzictwa w polskiej kulturze. Co nam zostało z kultury płockich Żydów? Taki tytuł mogłaby mieć kolejna publikacja Gabrieli Nowak i wspomnianych wcześniej płockich instytucji. To tylko nieśmiała sugestia. Przejdę jednak do podsumowania omówienia książki już istniejącej. *Żydzi płoccy. Album pamięci* to oryginalna i interesująca publikacja posiadająca zarówno walor naukowy (źródłowy), jak i popularny (choć brakuje tu wskazówek bibliograficznych). Należy docenić wkład autorki w rozwój wiedzy o istotnej grupie mieszkańców Płocka XIX i XX wieku. Wykonana przez Gabrielę Nowak praca może posłużyć regionalistom do kontynuacji badawczych dociekań na temat miejsca i roli Żydów w dziejach miasta.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W PŁOCKU

**PŁOCKI ROCZNIK
HISTORYCZNO ARCHIWALNY**

TOM VIII

PŁOCK 2016

Rada naukowa

dr hab. Waldemar Chorążyczewski prof. UMK, ks. prof. dr hab. Michał Marian Grzybowski (Płock), dr Tadeusz Krawczak (Warszawa), prof. dr hab. Norbert Kasperek (Olsztyn), prof. dr hab. Janusz Małek (Toruń)

Kolegium redakcyjne

Katarzyna Borakiewicz (redaktor językowy – j. polski), dr Grzegorz Gołębiwski, Jolanta Leśniewska (sekretarz), dr Marcin Lutomierski, dr Julia Mianicka (redaktor statystyczny), dr Tomasz Piekarski (redaktor naczelny), dr hab. Anna Maria Stogowska

Recenzenci tomu

prof. dr hab. Janusz Szczepański
prof. dr hab. Romuald Turkowski
dr Andrzej Kansy
dr Grzegorz Welik

Tłumaczenia na język angielski

Alicja Gadomska

Reprodukcja materiałów archiwalnych

Monika Żabowska

Fotografie

Jarosław Józwiak, Danuta Łuczak, Maciej Wróbel

Publikację wydano dzięki dofinansowaniu ze środków
Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych

NACZELNA DYREKCJA
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W PŁOCKU

© Cobyright by Archiwum Państwowe w Płocku
ul. Kazimierza Wielkiego 9b
09-400 Płock
sekretariat@plock.ap.gov.pl

www.plock.ap.gov.pl/p,137,plocki-rocznik-histeryczno-archiwalny

Współpraca: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Oddział w Płocku

Wydanie I, Płock 2016
Nakład: 300 egz.
ISSN 1426-4684

Wersję pierwotną "Płockiego Rocznika Historyczno Archiwalnego"
stanowi wersja drukowana

Skład i druk
Mediakolor